

СУРХОН ВОҲАСИНИНГ ТОҒЛИ ҲУДУДЛАРИ ЗИЁРАТГОҲЛАРИ БИЛАН БОҒЛИҚ ЭЪТИҚОДИЙ ҚАРАШЛАР (ЗАРХОНА ҚИШЛОҒИ МИСОЛИДА)

Бобомуродов Фозилжон Комилжон ўғли,

Термиз Давлат Университетининг

Этнография, Этнология ва Антропология йўналиши

I-босқич магистранти.

Тел:+998993799164

foziljon2020y@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Мақолада Сурхон воҳасининг Сариосиё туманидаги олис тоғли ҳудудида жойлашган Зархона қишлоғи зиёратгоҳлари ва улар билан боғлиқ эътиқодий қарашлар хусусида сўз юритилади.

***Калит сўзлар:** Зиёратгоҳ, Сариосиё тумани, Зархона қишлоғи, Атобак, Хожя Бузург, Шайх Аҳмаджон Маҳдум, зиёрат, маросим, урф-одат, анъана.*

ABSTRACT

The article talks about the shrines of the Zarkhana village located in the remote mountainous area of the Surkhan oasis in the Sariasia district, and the beliefs related to them.

***Key words:** shrine, Sariasia district, Zarkhana village, Atobak, Khoja Buzurg, Sheikh Ahmadjon Makhdum, pilgrimage, ceremony, custom, tradition.*

КИРИШ

Мустақил Ўзбекистоннинг нафақат ҳар бир вилояти ёки тумани балки, ҳар қишлоғу - овулининг бой тарихи ва шу тарихидан гувоҳлик бериб турувчи қанчадан – қанча зиёратгоҳлари бор. Юртимизда олиб борилаётган ислохотлар, моддий ва номоддий маданий меросларга бўлган эътибор туфайли азиз авлиёларнинг қадамжолари ҳамда улар мангу кўним топган бу зиёратгоҳлар кундан – кунга обод бўлмоқда.

Шимолӣ Сурхон воҳасининг олис ҳудуди, хусусан Сариосиё туманидаги қадимий Зархона (Зоғхона*) қишлоғида ҳам ўнга яқин зиёратгоҳлар мавжуд бўлиб, улар турли даврларга тегишли ҳисобланади. Зархона қишлоғи туман марказидан 40 км узоқликда жойлашган ва қишлоқда олтмишга яқин хўжалик

* Машхур рус этнографи Б.Х.Кармышева ўз тадқиқотлари давомида бу қишлоқни Зоғхона номи билан ўрганган./ Қаранг: Кармышева Б.Х. Очерки этнической истории южных районов Таджикистана и Узбекистана. – Москва: НАУКА, 1976.-С.63,159.

истиқомат қилади. Машхур рус этнографи Б.Х.Кармишева ўз тадқиқотлари давомида “кухистоний”¹ туркумига киритган қишлоқ аҳолиси асосан чорвачилик ва боғдорчилик билан шуғулланган ва бугунги кунда ҳам шу хўжалик машғулотлари билан шуғулланиб келмоқдалар. Маҳаллий аҳолининг сўзларига кўра, бу қишлоққа одамлар тўрт беш аср илгари, Самарқанднинг Дахбед деган манзилдан кўчиб келиб жойлашганлар².

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Зархона қишлоғининг ўзида ва яқин атрофида Атобак, Хўжа Бузург, Хожайи Хон, Ҳазрати Эшон, Хожа Сарпўш, Биби Нодира, Шайх Аҳмаджон Маҳдум каби зиёратгоҳлар бор³. Бундан ташқари дала тадқиқотлари жараёнида олинган маълумотларга кўра, шу қишлоқда яшаб ўтган, халқнинг ва ҳатто амирликдаги катта – катта мансабдорлар назарига тушган Домулло* Абдул Қайюм, Мулла* Умар, Домулло Шоҳмурод, Домулло Кароматуллоҳ каби илмли, олим кишилар ҳам Зархона қабристонида дафн этилганлар⁴.

Нақл қилишларича, Домулло Шоҳмуроднинг онаси Саидбиби момо ўғлининг илм олиши учун ўзи эридан ажраб бева қолганлигига қарамасдан, бисотидаги ёлғиз сигирини Домулло Абдул Қайюмнинг уйига сўрамасада олиб бориб боғлаб келади. Кейинчалик Домулло Шоҳмурод Бухорода Мулла Умар (Домулло Абдул Қайюмнинг ўғли) билан ўн тўрт йил таълим олган экан⁵.

Мулла Умар ва Домулло Шоҳмурод Бухорога илм олиш мақсадида борганларида қийин аҳволда қоладилар. Шароит оғир, пул топиш қийин. Ўқиш учун эса пул зарур эди. Икковлари хайрон бўлиб турганда, Мулла Умар “Шоҳмурод мен сизни ўқитаман, сиз мени ўқитасиз” дейди. Шундан кейин Мулла Умар ўша давр амирлар-у бойларини даврасида ҳофизлик қилиб, машхурликка эришган Ҳожи Абдулазиз ансанбил гуруҳига қўшилади. Кундузи

¹ Кармишева Б.Х. Очерки этнической истории южных районов Таджикистана и Узбекистана. – Москва: НАУКА, 1976.-С.63,159..

² Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Зархона қишлоғи Ражабов Муҳаммаджон ахбороти, 04.10.2023 йил.

³ Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Зархона қишлоғи Ражабов Муҳаммаджон, Иззатуллаев Абулфайз, Умаров Хайрулло, Мандонов Шодимурод ахбороти, 04.10.2023 йил.

* ДОМЛА- диний мактаб ва мадрасаларда талабаларни ўқитувчи шахс; дин ва шариат пешвоси. " Домулло " сўзи қачон исте’молга киргани ҳақида бирон ишончли манба йўқ. Лекин " Домулло " "мулло" сўздан олиниб, унинг асосида санскритча "додо" (ота) сўзи ётади. Дастлаб "мулло" сўзи олдида "додо" сўзи қўшилиб "додомулло" дейилган, сўнг қисқартириб "домулло" ("катта мулла") бўлган./ Қаранг: Ислом энциклопедияси.Зухриддин Хусниддин таҳрири остида, -Т: Ўзбекистон миллий энтсиклопедияси Давлат илмий нашриёти, 2004.-Б.71.

* МУЛЛА- Ўрта Шарқ, Марказий Осиё мамлакатларида мусулмон одатининг билимдони, дин хизматчиси, диний мактаб ўқитувчиси; саводли, илмли одам./ Қаранг: Ислом энциклопедияси.Зухриддин Хусниддин таҳрири остида, -Т: Ўзбекистон миллий энтсиклопедияси Давлат илмий нашриёти, 2004.-Б.201.

⁴ Дала ёзувлари, Сариосиё тумани. Сариосиё туман бош имом хатиби Фазлиддин Кароматуллоҳ ахбороти, 10.11.2023 йил.

⁵ Дала ёзувлари, Сариосиё тумани. Сариосиё туман бош имом хатиби Фазлиддин Кароматуллоҳ ахбороти, 10.11.2023 йил.

хофизлик қилиб, пул ва нон топиб олиб келади, ҳамда топганларини Домулло Шоҳмурод билан баҳам кўради. Домулло Шоҳмурод эса кундузи ўрганган илмларини кечаси Мулла Умарга ўргатар экан. Шу залда илм ўрганиб, узоқ вақтдан сўнг уйларига қайтадилар. Кунларнинг бирида Ҳисор беки хофизлар танлови эълон қилганини эшитган Мулла Умар ҳам танловда қатнашади. Мулла Умарнинг куйлаганини эшитган Ҳисор беки йиғлаб юборади (бошқа маълумотларга кўра бек ҳушидан кетган экан) ва ўзининг зарбоб тўнини Умарнинг елкасига ташлайди. Мулла Умар қатағончилик йиллари сургунга учрайди. Олти йиллардан кейин уйига қайтади ва ўша куни вафот этади⁶. Зархона қишлоғи, ҳамда унинг аҳолиси билан боғлиқ оғзаки тарихга оид бу каби ривоятларни халқ орасида кўплаб учратиш мумкин.

Атобак зиёратгоҳи - Зархона қишлоғининг ғарбий тарафида, пиёда юрганда бир соатлик масофада жойлашган. Зиёратгоҳ камардаги ғор кўринишида бўлиб, аҳолининг бу муқаддас манзилга бўлган ихлоси жуда баландлигини уларнинг эътиқодий қарашларини баён этган қисқа ривоятлардан ҳам билиш мумкин. Хусусан, ўтган асрнинг бошларидаги қурғоқчилик йилларининг бирида, ўз даврининг ниҳоятда илмли шайхларидан* бўлган Домулло Кароматуллоҳ шу зиёратгоҳ яқинида ёмғир сўраш маросимини ўтказиб, сўнгра зиёрат амалларини бажариб уйига етмасидан ёмғир ёлган экан⁷.

Ушбу зиёратгоҳ билан боғлиқ ривоятлардан яна бири XX асрнинг бошларида қатағончилик авж олган йилларда Зархоналик Домулло Шоҳмурод ибн Домулло Абдурозик шўро аскарлари таъқибидан қочиб ушбу зиёратгоҳга бориб яширинади ва аскарлар яқин келавергач, улардан паноҳ сўраб, Аллоҳга чин ихлос билан илтижо қилади. Шунда илтижоси қабул бўлиб, атрофларига бир зумда ҳар хил дарахтлар ўсиб чиқади ва илгари бу ерда одам юрмагандек ҳолатга келади. Аскарлар у кишини топа олмайдилар ва шу залда Ҳазрат холос бўлади⁸.

Дала тадқиқотлари жараёнида олинган маълумотларга кўра Домулло Шоҳмурод билан боғлиқ ҳайратланарли воқеалардан яна бири шу зиёратгоҳда содир бўлган экан. Зархоналик Салом бобо бир қаттиқ хасталикка дучор бўлади. Бу хасталик натижасида терисининг ранги ўзгариб, юзини ҳар хил оқ

⁶ Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Боғиобод маҳалласи, Мусихоев Раҳмонқул ахбороти, 08.02.2024 йил.

* ШАЙХ (араб. - кекса, оқсоқол; қабила, уруғ, оила оқсоқоли) - ислом дини тарқалган мамлакатларда аввал билимдон кишилар, олимлар, сўнгра руҳонийлар, уламолар, фақиҳлар. Кейинчалик сўфийлик тариқатидаги пирлар, эшонлар, муқаддас жойларнинг мутасаддилари ҳам Шайх деб юритилган. Қаранг: Ислом энциклопедияси. Зухриддин Ҳусниддин таҳрири остида, -Т: Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти, 2004.-Б.342.

⁷ Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Зархона қишлоғи Сангинов Избулло ахбороти, 04.10.2023 йил.

⁸ Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Боғиобод маҳалласи Мусихоев Манучеҳр ахбороти, 06.02.2024 йил.

доғлар босиб кетади. Одамлар орасида юришдан ўзини тортиб, кўздан панароқ бўлиш мақсадида Атобак зиёратгоҳига бориб яшай бошлайди. Кунларнинг бирида Домулло Шоҳмурод бир нечта мўйсафид билан шу зиёратгоҳда учрашув ўтказиб, давра бўлиб, суҳбатлашиб ўтирадилар. Суҳбат охирида Домулло Шоҳмурод “Шу ерда қишлоғимиздан бир киши хаста бўлиб ётибди. Бу киши ҳақиқага дуо қилсаларингиз ва шояд шифо топса” деб хитоб қилади. Ҳамма қўл кўтариб дуо қилади. Шундан кейин Домулло Шоҳмурод уйига қараб йўл олади. Қолган мўйсафидлар эса қушга айланиб учиб кетади. Бу воқеаларни Салом бобо гувоҳи бўлади ва эртаси уйига қайтиб хасталиқдан холос бўлганлигини билади. Кейинчалик ҳамма қишлоқ аҳлига буни сўзлаб берган экан⁹. Умуман олганда, Домулло Шоҳмурод ушбу зиёратгоҳдан чиллахона сифатида ҳам фойдаланган экан¹⁰.

Баъзи маълумотларга қараганда, Атобак зиёратгоҳидан одамлар Исломдан аввал бошпана сифатида ҳам фойдаланганлар. Чунки, ўтган асрнинг ўрталаригача у ерда тош ҳайкалчалар, шамчироқлар ва ҳатто тош бешик ҳам мавжуд бўлган экан. Ўтиборсизлик натижасида бу буюмлар йўқолиб кетган¹¹. Демак, юқоридаги ривоятлардан кўринадики қишлоқ аҳлига Атобак зиёратгоҳини тарихдан муқаддас жой сифатида билганлар ва бугунги кунгача зиёрат қилиб келмоқдалар.

Хожа Бузург зиёратгоҳи ҳам Зархона қишлоғининг ғарбий тарафида, 600 метрлар узокликдаги баландликда жойлашган. Зиёратгоҳда узунлиги уч метргача бўлган ва атрофи тош девор ҳамда, сим тўр билан ўралган қабр бор. Қабрнинг устки қисми япалоқ тошлар билан ёпиб чиқилган бўлиб, бош тарафида 1,5 метрли тош тик ҳолда қўйилган. Қабр атрофида йигирмага яқин катта-кичик туғдона дарахти бор. Шу билан бирга ёши бир неча асрга тенг бўлган заранг дарахти ҳам бўлиб, шохларига ҳар хил матолар боғлаб ташланган. Шуниси аҳамиятлики, бу зарангга ўхшаган йўғон дарахт яқин атрофда учрамайди. Тош девордан ташқарида эса қозон-товоқ ва зиёратчилар учун таом тайёрлашда фойдаланадиган бошқа буюмлар мавжуд¹².

Хожа Бузург зиёратгоҳи билан боғлиқ, бир қанча воқеа ва ривоятлар оғзаки тарих сифатида аҳоли орасида оғиздан-оғизга ўтиб келмоқда. Зиёратгоҳ соҳибига Ислом дини донишманди сифатида халқнинг ихлоси жуда баланд.

Зархона қишлоғилик Иззатулло Мусаев (1910-1985)нинг ҳикоясига кўра, у 6-7 ёшларида отаси билан Хожа Бузург қабри ёнидаги хирмон бошида бўлган.

⁹ Дала ёзувлари, Сарисий тумани Боғиобод маҳалласи, Мусихоев Манучеҳр ахбороти, 06.02.2024 йил.

¹⁰ Жаъфаров Маҳкам. Зиёратгоҳи Зархона // Ховар газетаси 2021 йил, 18 декабр, № 18/(257).с.2.

¹¹ Дала ёзувлари, Сарисий тумани Боғиобод маҳалласи, Мусихоев Раҳмонкул ахбороти, 08.02.2024 йил.

¹² Дала ёзувлари, Сарисий тумани Зархона қишлоғи Хожа Бузург зиёратгоҳи, 04.10.2023 йил.

Кечаси тоғ ёнбағридан шер кўришиб, яқинлашади. Иззатулла кўркувдан отасининг оёғини кучоқлайди. Ота ўғлига тасалли бериб: “Кўркма, ўғлим, биз Хожа Бузургдамиз, бизга зарар етмайди”, дейди. Арслон ота-болага виқор билан қарайди. Мусобобо: “Ўтгин, жонивор, сен билан ишимиз йўқ”, дейди. Арслон ўша замон ўтиб кетган¹³.

Домулло Шохмурод ушбу мазорга* кечалари ҳам Қуръон тиловат қилар эди. Бир йил баҳорда ёмғир ёғмади (1950-йиллар), одамлар экиннинг бўлмаганидан хафа бўлишди. Домулло Шохмурод Хожа Бузургга (бошқа ривоятда Хожа Атобакга) бориб, “ёмғир” дуосини ўқийди ва Яратгандан ёмғир сўрайди. Зиёратгоҳдан Домулло Шохмурод уйига келгунига қадар ёмғир ёғиб, бошдан-оёқ хўл бўлади. Кўпчилик бу воқеанинг гувоҳи бўлди. Хожа Бузургга дафн этилиш Домулло Шохмуроднинг васияти бўлган¹⁴. Ҳозирги кунда ҳам Хожа Бузург зиёратгоҳи аҳолига таскин берувчи энг серқатнов зёратгоҳлардан бири ҳисобланади.

Шайх Аҳмаджон Маҳдум (Ҳазрати Шайх Аҳмаджон Маҳдум Ҳанафий Нақшбандий) зиёратгоҳи - нафақат юқорида тилга олинган зиёратгоҳлар ичида балки, бутун мамлакатимиз ва ҳатто кўшни республикаларда ҳам машҳурдир. Шайх Аҳмаджон Маҳдумнинг зиёратгоҳи Зархона қишлоғи қабристонининг қоқ ўртасида жойлашган. Исломи дунёсига хос бўлган, яъни атрофи ясси тошлар билан ўраб олинган каттароқ қабр. Зиёратгоҳнинг қибла тарафида зиёратчилар учун кичикроқ усти ёпиқ супа қурилган бўлиб, зиёратгоҳда мақбара ёки бошқа ҳашаматли иморат мавжуд эмас. Ҳатто замонавий қабр тош ҳам ўрнатилмаган¹⁵. Бунинг боиси эса қабрлари устида ортиқча дабдаба ва иморатлар қуришдан тийилиш Ҳазратнинг охириги васиятларидан бири бўлганлигидир¹⁶.

Шайх Аҳмаджон Маҳдумнинг ҳаёти ва фаолиятлари ҳақида аҳоли орасида ҳам, илмий манбаларда ҳам маълумотлар жуда бисёрдир. Ҳазрат 1939-йил Сурхон воҳасининг Сарийосиё туманидаги тоғли Зархона қишлоғида зиёли оилада таваллуд топган. Тўлиқ исми Аҳмаджон Маҳдум ибн Домулло Шохмурод ибн Домулло Абдурузиқ ибн Муҳаммад Сиддиқ ибн Домулло

¹³ Жаъфаров Маҳкам. Зиёратгоҳи Зархона // Ховар газетаси 2021 йил, 18 декабр, № 18/(257).с.2.

* * МОЗОР (араб - зиёрат қилиш жойи) - ўтмишдаги машҳур шахслар, хусусан, азизавлиёлар дафн этилган жой./ Қаранг: Исломи энциклопедияси.Зухриддин Хусниддинов таҳрири остида,- Т: Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти, 2004.-Б.195.

¹⁴ Жаъфаров Маҳкам.Зиёратгоҳи Зархона // Ховар газетаси 2021 йил, 18 декабр, № 18/(257).с.2.

¹⁵ Дала ёзувлари, Сарийосиё тумани Зархона қишлоғи Ҳазрати Шайх Аҳмаджон Маҳдум зиёратгоҳи, 04.10.2023 йил.

¹⁶ Дала ёзувлари, Сарийосиё тумани Зархона қишлоғи, Сангинов Избулло ахбороти, 04.10.2023 йил.

Ашур¹⁷. Ўз даврида Ҳанафий мазҳаби ва Нақшбандия тариқатининг етук ҳамда, забардаст уламози сифатида аҳоли орасида танилган. Бошланғич таълимни, сарфу наҳв ва фикҳ илмини отасидан олди. Отаси Бухорои шариф мадрасасида етишган улкан олим эди¹⁸.

Шайх Аҳмаджон Маҳдумнинг кейинги таълим берган устозлари ҳақида шоир, таржимон, Исломуносо олим Мирзо Кенжабек ўзининг “Буюк Термизийлар” китобида шундай ёзади: “Устозлари фозил ва олий зотлар: Шайхул-акбар – ҳазрат Муҳаммад Шариф Ҳисорий-Нақшбандий, ҳазрат Қози Абдурашид домла, “Баён ул-Фурқон фи таржиматил-Қуръон” номли тафсир муаллифи, ҳазрат Шайх Муҳаммад Шариф Мавлавий Ҳиндистоний-Қўқандий каби нодир сиймолардир”. Тажвид, тариқат, Саҳиҳи Бухорий, ақоид, кофия, фароиз каби илмларни чуқур ўрганган Аҳмаджон Маҳдум илм олиш даврида шижоати баландлиги ва юксак зеҳни билан устозлари мақтовларига сазовор бўлган. Бир хатиб* вафот этган шахснинг меросини тақсим қилишдан ожиз қолганини айтиб, рўйхат қоғозини Қози Абдурашид домланинг олдига қўяди. Ҳазрат устоз: “Эртага биз иккаламиз фалон жойга таклиф қилинганмиз. Мерос тақсимотини тайёрлаб, олиб борамиз, ўша жойдан оласиз”, дейди. Маҳдум ёзадилар: “Камина ул қоғозга қараб, ворислар ва мерос нарсалар мажмуъини билиб олдим. Хужрага бориб, дархол ишлаб, қоғозга ёзиб, келтириб ҳазрат устознинг олдиларига қўйдим. Устоз қўлларига олиб, тааммул билан назар қилиб, “Алҳамдулиллоҳ, алҳамдулиллоҳ, бир толиби илм “Фароиз” илмидан шу қадар баҳраманд бўлибди!”, дедилар. Ва келган олимлар ва меҳмонлар ҳузурини бир қанча вақт буни тавсиф қилардилар. Бу иш ҳазрат Устознинг дуоларини олишимга сабаб бўлди”¹⁹.

Шайх Аҳмаджон Маҳдум Нақшбандия тариқати намоёндаларига муносиб ворис сифатида, мусулмонлар орасида машҳур уламо бўлиб танилди. Мустақиллигимизнинг илк йилларидаёқ дунё уламоларининг давлатимизга ташрифи ва уламоларимиз билан учрашувлари кузатилади. Бу учрашувлардан бирида, яъни Шайх Аҳмад Зулфиқор Покистоний Сурхондарё вилояти Сариосиё туманидаги Ҳазрат Мавлавий жомеъ-масжидига ташриф буюради.

¹⁷ Мирзо Кенжабек. Буюк Термизийлар. -Т: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси Давлат нашриёти, 2017.-Б.484.; Самиев Асроридин. Шайх Аҳмаджон Маҳдум Ҳанафий - Зархонагий//Сариосиё газетаси 2022 йил 15 июл ,№ 27.б.3.

¹⁸ Мирзо Кенжабек. Буюк Термизийлар. -Т: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси Давлат нашриёти, 2017.-Б.485.

* ХАТИБ (араб. - тарғиботчи, нотик) - масжидда жума ва ҳайит намози пайтида хутба ўқийдиган, ваъз айтадиган руҳоний. Исломуносо муассасаларида кўпинча Хатиб масжид имоми вазифасини ҳам бажаради (имом-хатиб деб аталиши шундан)./ Қаранг: Исломуносо энциклопедияси. Зухриддин Ҳусниддин таърифи остида, - Т: Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти, 2004.-Б.312.

¹⁹ Мирзо Кенжабек. Буюк Термизийлар. -Т: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси Давлат нашриёти, 2017.-Б.485-486.

Жуда кўп одам йиғилган бўлиб, ҳар ким баҳоли қудрат эҳсон қилишга интилар эди. Шунда шайх: - Огоҳ бўлингизларким, биз сизнинг диёрингизга дунё тўпламоқ учун келмадик, балки Ҳазрат Расули Акрам (с.а.в) бизга ишорат қилган омонатни топширгани келдик, - деб Аҳмаджон Махдумнинг бошига салласини қўйди. Яна, силсилаи* шарифни ҳам топширди. Унда 41-ракамда Аҳмаджон Махдум Нақшбандийнинг исми ёзилган эди²⁰.

Шайх Аҳмаджон Махдум 1999-йили 3-август Тошкент шаҳрида 60 ёшда вафот этади²¹. У киши ўзи туғилган манзил- Зоғхона тоғига, отаси ёнига дафн этилди. Қишлоқ аҳолисининг кузатишича у кишининг қабридан бир неча тун осмонга нур таралиб, қабр атрофидаги дарахтларнинг барглари аник-тиник тиллодек ялтираб турган²². Тириклик чоғида чоп этишга улгурмаган “Рисолаи сужуди саҳв” (Саждаи саҳв рисоласи) рисоласи шогирдлари томонидан таржима қилиниб нашр этилди²³. Ниҳоятда сермахсул умр кечирган Шайх Аҳмаджон Махдум илм йўлида юзлаб шогирдлар қолдирган. Демак, юқоридаги фикрлардан келиб чиқиб айтиш мумкинки ушбу Аҳмаджон Махдум зиёратгоҳи ҳам Зархонанинг бошқа зиёратгоҳлари каби инсон номи билан боғлиқ бўлиб, бугунги кунда ҳам фаол муқаддас манзил сифатида аҳоли орасида алоҳида ўринга ега.

Зархона зиёратгоҳларини ўрганиш дала тадқиқотлари жарнаёнида зиёратгоҳда бажариладиган кўплаб амаллар ҳақида маълумотлар тўпладик ва баъзиларини гувоҳи бўлдик. Юқорида таърифи келтирилган Атобак ва Хожа Бузург зиёратгоҳларида бажариладиган маросим ҳамда амаллар деярли фарқ қилмайди. Шайх Аҳмаджон Махдум зиёратгоҳида эса маросим ва амаллар сони бир мунча қисқарганини кузатиш мумкин. Аммо уччаласига ҳам асосан чоршанба, жума ва якшанба кунлари зиёратга борилади.

Атобак ва Хожа Бузург зиёратгоҳларига асосан фарзандли бўлиш, бирор дарддан шифо топиш, бахти очилиши учун ва баъзи ҳолларда саёҳат мақсадида борадилар. Борган зиёратчилар томонидан Қуръон тиловат қилиш, бирор

* СИЛСИЛА (араб. - занжир, ҳалқа) -тасаввуфда тариқат машойихларининг икки хил нисбий боғланишлари: 1) ҳар бир шайх ўз пири (шайхи, муршиди)нинг устози, устозининг устози ва улар аждодларини бирма-бир то Мухаммад (сав)га қадар номма-ном баён қилиши; 2) ҳар бир шайх ўз ота-боболари (етти пушти) кимлар бўлгани ва қайси машхур зотга бориб тақалишини исботлаб берадиган шажара./ **Қаранг:** Ислон энциклопедияси. Зухриддин Ҳусниддинов таҳрири остида,- Т: Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти, 2004.-Б.265.

²⁰ Мирзо Кенжабек.Буюк Термизийлар.-Т: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси Давлат нашриёти, 2017.-Б.489-490.

²¹ Самиев Асроридин. Шайх Аҳмаджон Махдум Ҳанафий-Зархонагий// Сариосиё газетаси 2022 йил 15 июл, № 27.б.3.

²² Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Зархона қишлоғи Ражабов Мухаммаджон, Иззатуллаев Абулфайз, Умаров Хайрулло, Мандонов Шодимурод ахбороти, 04.10.2023 йил.

²³ Ҳожи Аҳмаджон Махдум Ҳанафий Нақшбандий.Саждаи саҳв рисоласи.Таржимон: Абдуллоҳ Розик.-Т: “Мовароуннаҳр”, 2004.-Б.1.

жонлиқ сўйиш (бунда асосан кўй, эчки ва баъзан товуқ ёки хўроз бўлиши мумкин), таом ёки бошқа егулик пишириш (таомдан асосан фақат гўштни ўзи ёки, палов қилинади ва чалпак пишириб тарқатилади), зиёратгоҳ тупроғидан шифо учун фойдаланиш, дарахтга латта боғлаш, баъзан эса тавоф қилиш, чироқ ёқиш каби амаллар бажарилади. Бунда бирор мақсадни амалга ошишини ният қилиб борган инсон бу ишларни барчасини қилиши, ёки битта амал билан чекланиши ҳам мумкин. Масалан бахти очилишини истаб борган киши фақат Қуръон тиловат қилиб, ёки юқоридаги амалларни ҳаммасини бажариб қайтиши ҳам мумкин²⁴. Шу ўринда таом масаласига ҳам эътибор қаратадиган бўлсак, умуман олганда зиёратгоҳларда бўладими, ёки уйда, тўй – ҳашамда ва меҳмондорчиликда бўладими, воҳада дастурхонга асосан гўштли таомлар тортишга ҳаракат қилинади. Бундан эса Сурхон воҳаси аҳолиси гўштнинг кўпроқ фақат ўзини, соф ҳолда пиширилиб, истеъмол қилинишига ўч бўлишини англаш мумкин. Бу ҳам таом тайёрлашда воҳа аҳолисининг ўзига хослигини кўрсатади²⁵.

Шайх Аҳмаджон Маҳдум зиёратгоҳига эса кўпинча хотирлаш, шифо истаб, иш юришиши ёки мушқули осон бўлиши учун борадилар. Зиёратчилар Қуръон тиловат қиладилар. Шу билан бирга ушбу зиёратгоҳдаги тупроқдан шифо мақсадида бирор хасталикни даволаш учун зиёратгоҳни ўзида суртилади. Ёки уйга олиб кетадиганлар эса келажакда асқотиши учун сақлайдилар, ҳамда узоқ сафарларга ўзлари билан олиб ҳам юрадилар. Бунда шу тупроқ сабабли ёмон воқеа ва ҳодиса, фалокатлардан сақланиш, ҳамда кундалик юмушлари осонлашиши ният қилинади²⁶.

Умуман олганда, зиёратни қандай тартибда, қайси амаллар орқали бажарилишида, зиёратчининг ўзи яшаб турган манзили ёки, қишлоқ хўжалигидаги урф – одат ва анъаналари катта аҳамиятга егадир. Чунки инсон ўзи яшаб турган муҳитга мослашади, атрофидаги содир бўлаётган ҳодисалардан ихтиёрий ёки беихтиёр ҳолатда бирор ахборот ва амални ўзлаштиради.

²⁴ Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Зархона қишлоғи Ражабов Муҳаммаджон, Иззатуллаев Абулфайз, Умаров Хайрулло, Мандонов Шодимурод ахбороти, 04.10.2023 йил.; Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Зархона қишлоғи Хожа Бузург зиёратгоҳи, 04.10.2023 йил.

²⁵ Файзуллаева М.Х. Ўзбек ва тожик анъанавий таомларида этномаданий алоқаларнинг акс этиши(Сурхон воҳаси мисолида) // Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари. -№ 2 (4) – 2024. / Қаранг:https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=urhQO5UAAAAJ&citation_for_view=urhQO5UAAAAJ:roLk4NBRz8UC /Кирган вақти: 04.03.2024.

²⁶ Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Зархона қишлоғи Ражабов Муҳаммаджон, Иззатуллаев Абулфайз, Умаров Хайрулло, Мандонов Шодимурод ахбороти, 04.10.2023 йил.; Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Зархона қишлоғи Ҳазрати Шайх Аҳмаджон Маҳдум зиёратгоҳи, 04.10.2023 йил.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, зиёратгоҳлар инсонларни қалбига таскин берувчи вазифани ўтаб, одамлар шифо истаб, мушкули осон бўлишини тилаб, фалокатларни олдини олиш мақсадида ёки бирор хайрли ишни бошлашдан олдин зиёратгоҳларга ташриф буюрадилар.

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар (REFERENCES)

1. Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Боғиобод маҳалласи Мусихоев Манучеҳр ахбороти, 06.02.2024 йил.
2. Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Боғиобод маҳалласи, Мусихоев Раҳмонқул ахбороти, 08.02.2024 йил.
3. Дала ёзувлари, Сариосиё тумани, Сариосиё туман бош имом хатиби Фазлиддин Кароматуллоҳ ахбороти, 10.11.2023 йил
4. Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Зархона қишлоғи Ражабов Муҳаммаджон, Иззатуллаев Абулфайз, Умаров Хайрулло, Мандонов Шодимурод ахбороти, 04.10.2023 йил.
5. Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Зархона қишлоғи Хожа Бузург зиёратгоҳи , 04.10.2023 йил.
6. Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Зархона қишлоғи Ҳазрати Шайх Аҳмаджон Маҳдум зиёратгоҳи, 04.10.2023 йил.
7. Дала ёзувлари, Сариосиё тумани Зархона қишлоғи Сангинов Избулло ахбороти, 04.10.2023 йил.
8. Жаъфаров Маҳкам. Зиёратгоҳи Зархона // Ховар газетаси 2021 йил, 18 декабр, № 18/(257).с.2.
9. Ислом энциклопедияси. Зухриддин Ҳусниддинов таҳрири остида, -Т: Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти, 2004.-Б.357.
10. Кармышева Б.Х. Очерки этнической истории южных районов Таджикистана и Узбекистана. – Москва: НАУКА, 1976.-С.324.
11. Мирзо Кенжабек.Буюк Термизийлар.-Т: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси Давлат нашриёти, 2017.-Б.528.
12. Файзуллаева М.Х. Ўзбек ва тожик анъанавий таомларида этномаданий алоқаларнинг акс этиши(Сурхон воҳаси мисолида) // Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари. -№ 2 (4),2024.-С.323.
13. Ҳожи Аҳмаджон Маҳдум Ҳанафий Нақшбандий.Саждаи сахв рисоласи.Таржимон: Абдуллоҳ Розик.-Т: “Мовароуннаҳр”, 2004.-Б.28.
14. Самиев Асроридин. Шайх Аҳмаджон Маҳдум Ҳанафий-Зархонагий// Сариосиё газетаси 2022 йил 15 июл, № 27/(8063).б.4.